

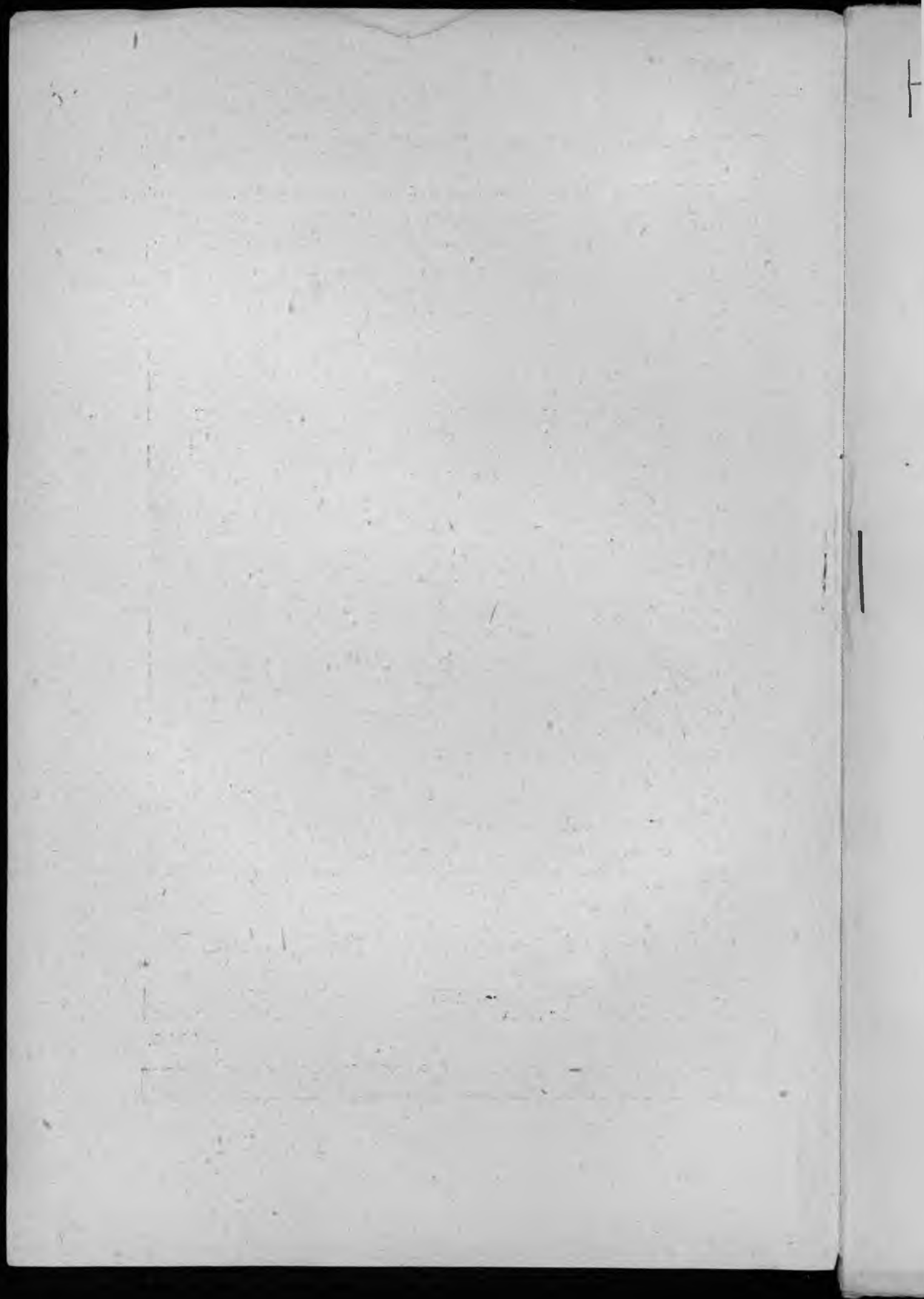
Всероссийская Чрезвычайная Комиссия по ликвидации неграмотности.

СОТЫШ ЛАКТЫНА

МОСКВА

1925.

Мар. —
4-41

Сандыйк ылынышты тунуш, иктыш ушныда! 17353

Р. П. Б.
1925.

СОТЫШ ЛАКТЫНА.

КОГО-ВЛАМ ЛЫДАШ, СИРАШ ТЫМДАШ

ВАЗЭН СИЛДАЙ КАВРИК ВАЙСУ.

инв. № 2597

ВЧК л. б. лыкмы книгә
1925 г.

Книга набрана и отпечатана
в 1-й типографии Централь-
ного Издательства народов
С. С. С. Р.

Москва, Никольская, 10,
в количестве 15.000 экзэмп.
Главлит № 36245.

Руководителям занятий.

Букварь „Сотыш лăктӳнӳ“ предназначается для занятий с неграмотными горными марийцами на их родном языке.

Букварь построен по методу целых слов и слогов (аналитико-синтетическому). По этому методу с первых же шагов приучают учащегося схватывать слово целиком: сначала разлагают фразы на слова (анализ) и, комбинируя их (слова), прочитывают полученные фразы (синтез), затем разлагают слова на слоги (анализ), после чего из полученных слов образуют новые слова (синтез). Так идут занятия до 4 страницы; после этого происходит выделение звуко-букв из конца слога или слова. Допускается выделение гласного звука в начале слова, когда он (звук) ударяемый. После того, как выделены согласные и гласные буквы, производится слияние их.

Позднее, когда буква выделяется из слова, в котором остальные буквы знакомы, выделение ее возможно из середины и конца слова, для чего предлагается учащимся выделить ее по догадке.

Первый урок.

Урок начинается беседой по картинке (см. 1 стр. букваря) „Мӳӳт сотыш лăктӳнӳ“

Вопросы для беседы:

1. Что видите на этой картинке?
2. Куда идут взрослые марийцы? Зачем?
3. Почему раньше вы не могли учиться?
4. Кому нужна была народная темнота? Для чего?
5. С чем можно сравнивать ученье? Неученье?
6. Что же, поэтому, думают марийцы, идя в школу?

Желательно, чтобы учащиеся сами сказали фразу-лозунг „Мӳӳт сотыш лăктӳнӳ“. Лозунг читается на шитой из разрезной азбуки ленте и делится на слова, которые учащиеся находят в букваре. Прочитывается лозунг в букваре и для зак-

репления в памяти образа слов лозунг зарисовывается печатным пирифтом в тетради. Читаются фразы тоже на спиной из разрезной азбуки ленте: **мääт лăктĕнă, сотыш лăктĕнă**, сравниваются слова 1 и 2 части фраз.

Фразы зарисовываются в тетради. Наконец, весь лозунг и фразы: **мääт лăктĕнă, сотыш лăктĕнă** прочитываются по букварю.

Второй урок.

Прочитывается первый лозунг „мääт сотыш лăктĕнă“ и вместе с учащимися фраза делится на слова. Слова делятся на слоги: из слогов составляются новые слова, а из старых и новых слов—фразы. Фразы прочитываются по букварю.

Третий, четвертый, пятый и шестой уроки.

На следующих четырех уроках точно также, как и первый лозунг, прорабатываются лозунги: „**Ышна шуку амалэн**“, „мары сотыш лăктĕнă шана“ и „мары нурым ужаш шана“.

Выделение и слияние звуко-букв.

Первые звуко-буквы: **а у ш м** выделяются из лозунга „мары сотым ужаш шана“, слова которого проработаны на предыдущих уроках; для этого лозунг разрывается на слова. Берется слово „мары“ вместе с учащимися делится на слоги: **ма-ры**. Первый слог „ма“ читается, произносится четко, громко и протяжно. Что слышите в конце слога „ма“?—А. Найдите букву А в букваре и в газете.

Примечание: Слово „**сотым**“ следует разделить на слоги **со-тым**.

Берется слово „**ужаш**“ и произносится—читается протяжно. Так-как „у“ в слове „ужаш“ ударяемый звук, то протяжно произносится не „жаш“ а „у“. Делается вывод, что в начале слова „ужаш“ слышится „у“.

Далее выделяются буквы **ш м** из слов **ужаш** и **сотым**.

Выделив звуко-буквы: а у ш м, приступают к слиянию их, для этого выставляются на доске знакомые слоги: ша шу ма и прочитываются. Затем споставляются и прочитываются слоги: му аш уш. Далее составляются и прочитываются слова: шу шуа шуаш шана ашна ма мана мары ана и, наконец, прочитываются фразы: У ыш. Ышна у. Ышна шуны. Мары амалэн и др.

Примечание: Из составленных слогов му аш уш образовывать слова и фразы.

Занятия по математической грамоте.

Занятия по математической грамоте следует начать с первых же уроков. Ежедневно учащиеся записывают число и месяц. Рекомендуется название месяца обозначать римской цифрой; например, 12 марта—12/III.

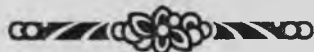
Записывается, сколько учащихся присутствует на уроке, сколько отсутствует, сколько лет каждому учащемуся и т. д. Математическая грамота проводится на основе беседы, углубляя ее. Материал берется из окружающей учащихся жизни, используя соответствующие справочники, календари, газеты и др.

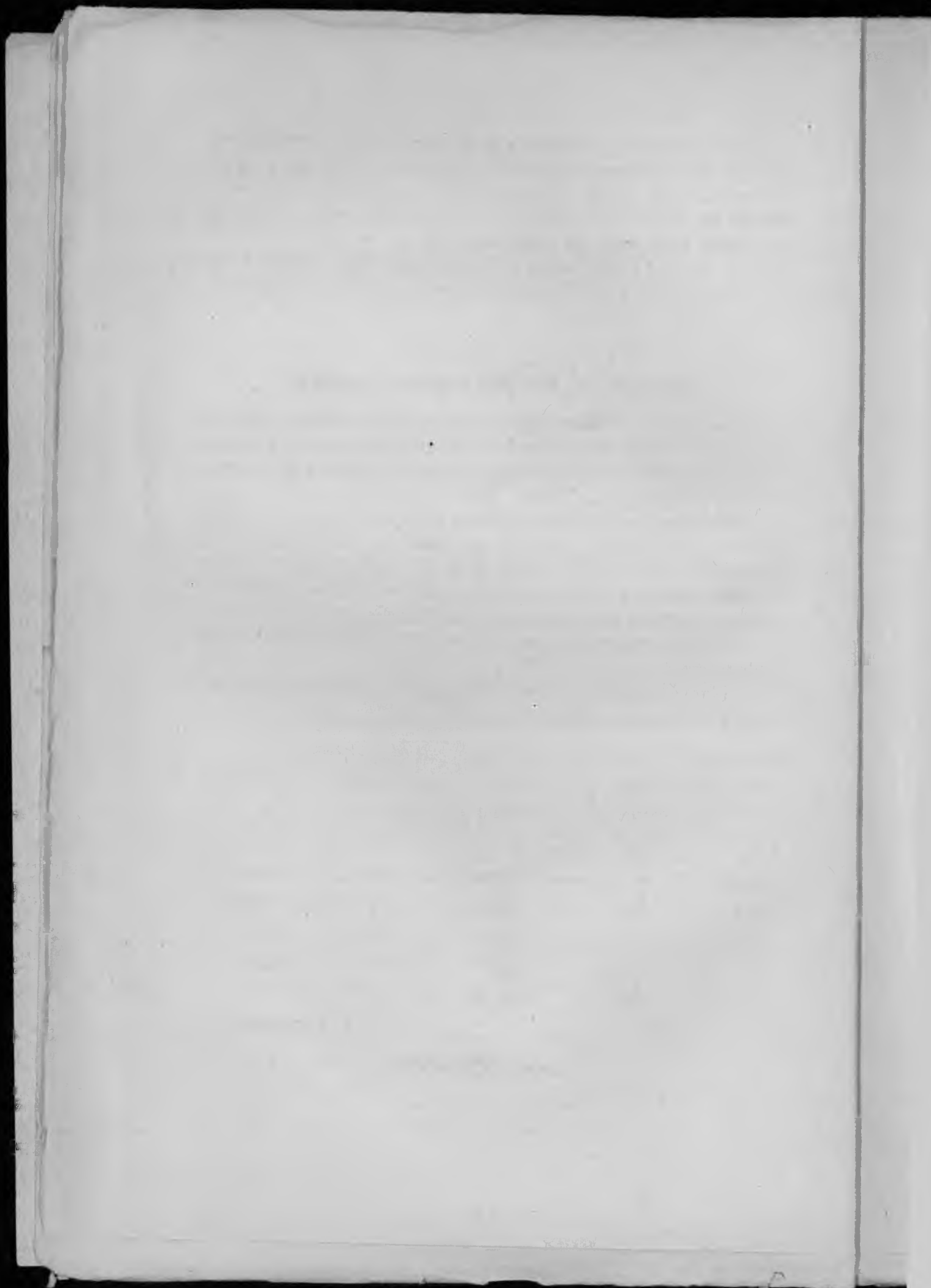
Рекомендуется вводить письменный шрифт после выделения звуков.

Для успешного прохождения букваря рекомендуется учащимся запоминать следующие слоги:

мă	на	ну	жын	тйн
ăт	шу	рым	лык	кə
со	кы	у	ла	вə
тыш	а	жаш	кэн	кол
лăк	ма	тым	й	ног
тй	лэн	ор	лăш	на
нă	тăш	лы	си	нă
ыш	ша	кым	тă	

В. Сельдякин.

Мäät сотыш лäктÿнä.

мäät лäктÿнä

сотыш лäктÿнä

мä	ät	со	тыш	лäк	тÿ	нä
----	----	----	-----	-----	----	----

мä лäк лäктÿ лäкнä нä нämä

мä лäкнä

сотыш лäк

мä лäктÿнä

сотыш лäктÿ

Мä сотыш лäктÿнä.

Йадын: Кышкы погынат мары-влä?
 Малан погынат школышкы?
 Малан изиштÿ годым тымәнъдэлыт?

Ышна шуку амалэн.

ышна амалэн

шуку амалэн

ЫШ	на	шү	кы	а	ма	лэн
----	----	----	----	---	----	-----

ЫШ ЫШМА ШҮ ШҮА ШҮМА КЫМА
ана ма мана мақы

ма амалэн

ышна амалэн

ма шума | ма ләктӱ

ыш ләктӱ

ма шуку амалэн

ыш шуку амалэн

ыш сотыш ләк

ыш сотыш ләктӱ

ышна сотыш ләктӱ

Мәят сотыш ләктӱнә.

1	2	3	4	5
I	II	III	IV	V

Мары сотыш ләктәш шана.

мары шана | ләктәш шана

ма	ры	со	тыш	ләк	тәш	ша	на
----	----	----	-----	-----	-----	----	----

Мары пурым ужаш шана.

мары шана | пурым шана
ужаш шана

ма	ры	пу	рым	у	жаш	ша	на
----	----	----	-----	---	-----	----	----

мары марым пу пуа пурь

нурь ыш | нурь марь

марь ыш шукь амалән

марь сотыш ләктәш

пурь ужаш шана

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

I II III IV V VI VII VIII IX X

Мары сотым ужащ шана.

мары мары ма а а А а А
уҗаш уҗаш у у У у У
уҗаш ш Ш Ш ш Ш ша шү
сотым м М М м М ма мү

шү шүа шүаш шана ашна
ма мана мары Ана

У ыш.

Ышна у.

Ышна шүкы.

Мары амалэн.

Ышна амалэн.

Мары шана.

Мам шана.

Сотыш ләктәш шана.

Пурым уҗаш шана.

Мары шуқы орлықым ужын.

мары ужын
шуқы ужын
орлықым ужын

Ма ры шу қы ор лықым ұжын

кымлы ора улы

Мары шуқы улы.

Шуқы ыш улы.

Мары амалэн.

Мары шуқы амалэн.

Мары орлықым ужын.

Мары амалэн шуқы.

Орлықым ужын.

Мары шуқы орлықым
ужын

Мары шуқы амалэн.

Мары ужын.

Шуқы орлыкым.

Орлыкым ор о

о О о О

шо мо

Ужын у жын н

н Н н Н

на ну но

Шуқы шу қы ы

ы Ы ы Ы

шы ны

шо ном шон шоам шона шома мо
моам мона на ышна мары мыры
ужаш ужын шана шаны ұлы ұлан

Мә сотыш ләктѳн шона.

Мә пурым ужын шона.

Мә орлыкым ужаш ана шаны.

Мә орлыкым ужаш ана щаны.

Орлыкым орлык орлык

ор	р		р Р	<i>р Р</i>	ра ро ру ры
лык	к		к К	<i>к К</i>	ка ко ку кы

ора ара роа коа мары мыры кымык
кырык кым ныр

Мә кырык мары ылына.
Марын ныр кым шурнан.
Кым шурнан ныр какрака.
Орлыкым ужаш ана щаны.
У корныш, сотыш ләктыңә.

Кым шурнан ныр какрака.

Кым шурнан ныр какрака

Орланэн Ыләш ситә.

Орланэн Ыләш
ситә Ыләш

ор ла нэн Ы ләш си тә

сила сола ала амала амалаш

Амалаш ситә.

Орлыкым ужалаш ситә.

Орланэн Ыләш ситә.

сита си тә си и

| И И и И ши ми

ши шийә шимә ситә сила

Силана у.

Силана улы.

У сила ләктән.

У силана улы.

Урок. Шурә. Мары.

10 20 30 40 50 60 70 80 90

Совэт лăктын.

Со вэт лăк тын

лăктын лăкты лăктына

лак ты ты й | Ы І *yi vi* шы мы ры ны

лăк ты на на ä | ä Ä *a A* ма на

совэт со вэт т | Т Т *t T* та то ту тă

тошты тѣшты тыр тѣр
ышна ѣштă ара әрă ирѣк ирок

Тошты мары. | Мары мыры.

Мары мыры тошна: тошты мары
шукы орлыкым ужын.

Совэт лăктын. | Совэтнă улы.

Совэтнă силан.

Мăят ирѣкым ужыиа.

Мары мыры тошна.

Мары мыры тошна

Укээн уланым Совэт- тѳиш ак колты.

Укээн Совэтѳиш ак колты
Уланым Совэтѳиш ак колты

У кэ ән у ла ным со вэ тѳиш ак
кол ты

уты кэ ән сола ак кэ ак кол

Утына укэ. | Укэна шуқы.

Орлыкна шуқы ылын.

Шурым ұжаш шанән,

Совэтѳим лыкна.

Укэән у кэ кэ э

колты кол л

ұжаш ұж ж

Э Э э Э
кэ шэ мэ нэ рэ

Л Л л Л
ла лэ ло лы лѳи

Ж Ж ж Ж
жа жэ жы

Укээн, совэтлан вэлэ уаны!

Укээн курымжым ирйкйим ужтэ, курымжым шужэн ёлэн. Тоштын улан укэанйим шуку орлантарэн. Улан алталэн ёлэ. Солашты уланым кулак маныт. Совэт уланым ноктэн колтэн. Совэт укэанлэн вэлэ нурым ёштэ.

Укээн, совэтланэт вэлэ уаны!

Укээн курымжым ирйкйим ужтэ шужэн ёлэн.

Парым ирї шагалы,
качкын ләктәт.

парым па рым па пана
шагалы ша га лы га шага
качкын кач кын кач качкәш

шага	шага	г		Г	Г	г	га	го	гы
кач		ч		Ч	Ч	ч	чи	чы	ча

Ма роалтыш тыгырым чиэн йләнә.
Роалтыш тыгырнажат тумышан.

*Ма роалтыш тыгырым
чиэн йләнә. Роалтыш
тыгырнажат тумышан.*

Мә турим качкын йләйә.

Туринажәт ак ситы.

Чиәшнә укә, качкашна ак
ситы.

Пәшәжым Ыштәнә аврээм кэмәш.

аврээм ав в В *в В*

Мары-влә ныр вьлвәл пә-
шәм тошты марыла Ыштәтәт
шужән Ыләт.

Вәтй - влә, манәш-манәшым
колыштытат, пуры ак тол, ма-
ныт.

Поп алтала.

Поп п		п П	<i>п П</i>
-------	--	-----	------------

Покташ папа попа погынаш.

Поп попа:

Тиштй, мары, ләлйн Ыльй,
орлыкым уж, аврээм кэмәш
пәшәэтым Ыштй; вара, колы-
мыкәт куштылгы Ылымәшым
ужат!

Шкэжы тишток тотлын
качкын бля, куштылгын бля.
Поп алтала. Попын шамакым
ит колышт. Шкэ ышэт вэлэ
сотыш лыктэш.

Поп марым алтала.

Поп марым алтала

Мары-вля, укэ вашта-
рэш шагалда!

Шагалда ша галда д Д Д *g D*

Икараш погыныда, укэм
поктэи колтыда!

Бшкэтын силам нялын ат
кэрдт: укэ тэмдэ. Икараш по-
гыныда, икварэш пашам бш-
тыда—силан лида.

Укэ гыц лэктыдä.

Укэ гыц ц Ц Ц *у У*

Цэвэр кэчы толэш.

Мä анцыкыла кэаш цацэнä.

Сотыш лэктäш цацэнä.

Лэлбй бльмаш гыц лэктäш
цацэнä.

Кынам укэ гыц лэктын
шона?

Тынам, кынам палэн шода
тыгэнь шамакым:

Икты цилä вэрцын,
цилän икты вэрцын.

*Икты цила вэрцын, ци-
лän икты вэрцын.*

Мѣнь Тѣнь

тымдэн—тымэнь

пасна—парнья

нь Ъ ъ

мыни—импыи

кэнä—ärнѣä

Мѣнь тыгырашым, таварым,
сарлам, вэдѣрäm тѣньбләнэт
ыштэм. Тѣнь мѣньбим пукшэт.

Бѣндэ Совэт власть толын, мѣ-
ät тымэнь кәрдѣнä.

Пәрви улан тьэтѣä-вләм вэлэ тымдат
ылын, укэәнжѣ тымэньдэок кодын.
Тѣдѣләнэн мары пѣцкэмыштѣ, лѣв-
рәштѣ бѣä, ныр вѣлвäl пәшәм тошты

годшыла бiштä; моч гыц кэмэш, шыр-
алт вацмэш пашажым бiштä гынбят,
качкашыжы ак ситы, чияшыжы укэ.

Власть бiндэ мämнән кидышты—ты-
мән кәрдыиä. Кынбылда, шагалда! Цэ-
вэр кэчэ—Совэт власть толын! Когогэ,
изигэ тымэиьда!

Тымэньмаш.

Пэлэдыш пэлэдэш,
Олмавуэш пэлэдэш.
Кырык марат тымэньаш
Изна-ольэи тынгälэш.

Олмавуэш

Олма лиэш.

Кырык марат

Ышан лиэш.

Ындэ марат

Кайын шäрлä;

Мола дон иктөр

Тангäштäрä.

Шаны доко,

Лачок вэт:

Пурэш лäктэш

Тымэньмэт.

Когогэ изигэ ты- мэньда!

Изигэ изи и-зи з з з з з
Закон. Зэмля. Азя. Ызя. Кутуза.
Нээр.

Закон вашталтын.

Нээрѳн ылымашыжат ваш-
талтэш.

Тошты закон дон мары нээр-
рэмѳн вэлэ.

У законжым циланок эчэ
пэлэн шотэлыт; тыдылэнэн
кыдыжы Совэт властьѳм выр-
сат.

Закон вашталтын. Нээрѳн ылымашы-
жат вашталтэш.

Вѳзыт	5		
Вѳцлы	50	Вѳцлы	кудыт 56
Кудыт	6	Кутлу	вѳзыт 65
Кутлу	60		

Пайан нэзэрым пэрви когон пызьіртэн.

Пайан пай-ан пай й ЙЙ и И

ой	пай	айар, йар, йәр,
той	май	йук, йур, йож, йожта,
кай	вуй	йал, йәл, Йыл.
кәй	вуйжыр	

Мә, нээр-влә, пачышты ылынна.

Мәмнәм пайан, улан-влә эдәм чотә-
шәт ак пиштәп ылын.

Нһнһ вуйышты ылыныт—нһнһн ки-
дһшһтһ власть ылын.

Нһшһ тотлын качкын йләнһйт, йажо
выргәмһм чийәт ылын.

Нээржһ йасын, когон ойхырән
качтә, шүжән йлән.

Кһзһйт нээр вуйәш лин.

Пачышты ылышы вуйәш лин

Пачышты ылышы вуйәш лин

БІндә нәзәрҗім пҗзҗр-
тҗшҗі укә, укәәнҗм
мыскылышы йамын.

МЫСКЫЛЫШЫ

МЫС-КЫ-ЛЫ-ШЫ МЫС С С С *с с*

Сила. Сола. Соты. Совәт. Власть.

Шҗм и война шалгыш. Бҗлҗмәш-
нәм когон пыдыртыш. Хрәсанҗн кин-
дҗжҗ, вольҗкшҗ совсәм пҗтән кәнок
җльҗ. Араважы, шагажы, ширәжҗ тош-
тәмҗн, пыжлаш тынғәлҗнҗт җльҗ.
Война цәрнҗш. Бҗндә изин-ольән цилән
силаш пырәнә: власть, вәт, мәмнән
кидҗштҗ, пҗзҗрнҗҗк бҗндә укә.

Совәт власть—мәм-
нән власть.

Совәт власть цаткыдәмәш.

Совәт власть цаткыдәмәш.

Нэзэр гыц ләкнэт
гѣнь, кым шурнан
нырэтѣм прахы.

Прахы, пра-хы хы х X X x X

Худа. Хала. Халык. Михала.

Мары изи халык.

Мары нэзэр, бѣлѣмашѣжѣ худа.

Марыи бѣшкѣмчѣн хала-влѣжѣ укэ.

*Нэзэр гыц ләкнэт гынь,
кым шурнан нырэтѣм
прахы*

Удѣ шукы шурным.

Удѣ ү-дѣ ү ү Ü ü Ü

Ü. Üәрнѣ. Üи. Üш. Üштѣ.

Шукы шурнан нырэш ыржам, ики-
ашѣм, шудым үдәт.

Турим, ушмәным, морком шѣндәт.

Кым шурнан нырышты әнәшһыштһ
ләктәш:

ыржа	28	пуд.
шоҗ	30	„
шәдәнгы	20	„

Шуқы шурнанышты

ыржа	50	пуд.
шоҗ	60	„
шәдәнгы	40	„
шуды	100	„

Шүдһ нуд шуды манбар воз лиәш?

Шуқы шурным үдһ, киндәт
лиәш кләт шан.

шанг н Н Н *н*
Шан. Хан. Хага. Әнгә. Тәнгә. Тонг.
Поңгы.

Öрдһҗ халык-влә, тидһм
пәлән, тагнамок кымшурнан
нырым шуқы шурнаныш сә-
рәныт.

Öрдѳж халык шукы шурным үдä.

Öрдѳж öр-дѳж

Öр ö ö Ö ä Ö

Öркы. Öрш. Төр. Мөр. Пört.

Пәрви хрәсәнһын ик тушаэш, ик сәтинä нәрйк мүләнды ылын, пайарнын коклы, вѳцлѳй тѳжәм сәтинä ылын.

Лѳмоксам хрәсәнһ вәлә түлән йлән.

Укәән (нәзәр) пайаплан ровотайән йлән.

Хрәсәнһ аврәәмжѳ кәмәш ровотайа, найан гульайән вәлә каштәш.

Хрәсәнһ шужән йлә, найан тотлым качкын, мѳшкѳржѳм вәлә куштән йлән.

Пәрви пайан тьәтьä-вләм вәлә тымдәныт. хрәсәнһжѳн тымәнһдәок кодыныт.

Виктәрмәш (власть) найан кидѳштѳй ылын, нәзәр йукымат лыктын ак кәрдт ылын.

Пайан власть нѳтѳмѳк, йажо, куштылгы йлѳмәш лиәш.

Льәннин курымжы мычкы әдәм лоштышы төрсѳр-вләм тәрләш шанән йлән, найан, капиталист-влә дон крәдалын. Шукы төрсѳрѳм төрлән кодән. Тѳй гиән Льәннинѳм цилә труйшы, нәзәр-влә пиш когон йаратат.

Пәрви.

Кызыт.

Кугижә годшы Ылымәш. Мыры.

Толда, мырым мыралтәм,
Ылымәшнәм попалтәм;
Шимьинәжым анчыктәм,
Самыньнажым вырсалтәм.

Мары мырым мыралта,
Ойхыралын шүләлтә:
Ыләшыйжәт ак ли,
Коланыжат ак ли,
Поншы хад дон лүдыктә,
Колштан, тырхан шүдә;
Становойжы шарыкта.—
Кызамат дон лүдыктә.

Нәзәр гыцын кырыт.
Пайанланжы пуат;
Цәрәм йашток йагылтат,
Мижән мижшым кунтыктат.

Рушла понаш цацәнә,
Мары йылмыжым мондәнә;
Рушла чийи цацәнә,
Копон ыруш липәнә.

Магань буква-вләм марла
книгәэш сирәт.

А а Ä ä В в Г г Д д
А а Ä ä В в Г г Д д
Э э Ж ж З з И и Й й К к
Э э Ж ж З з И и Й й К к
Л л М м Н н Нг нг О о
Л л М м Н н Нг нг О о
Ö ö П п Р р С с Т т
Ö ö П п Р р С с Т т
У у Ў ў Ф ф Х х Ц ц Ч ч
У у Ў ў Ф ф Х х Ц ц Ч ч
Ш ш Ы ы Ъ ъ Ь
Ш ш Ы ы Ъ ъ Ь

Примечание: „Ф“ кок мары шамакэш вэлэ сирәт: Ъъ Ъъ, ъъ.

Руш буква-влӓ.

Аа	Бб	Вв	Гг	Дд
<i>Аа</i>	<i>Бб</i>	<i>Вв</i>	<i>Гг</i>	<i>Дд</i>
Ее	Ёё	Жж	Зз	Ии
<i>Ее</i>	<i>Ёё</i>	<i>Жж</i>	<i>Зз</i>	<i>Ии</i>
Йй	Кк	Лл	Мм	Нн
<i>Йй</i>	<i>Кк</i>	<i>Лл</i>	<i>Мм</i>	<i>Нн</i>
Оо	Пп	Рр	Сс	Тт
<i>Оо</i>	<i>Пп</i>	<i>Рр</i>	<i>Сс</i>	<i>Тт</i>
Уу	Фф	Хх	Цц	Чч
<i>Уу</i>	<i>Фф</i>	<i>Хх</i>	<i>Цц</i>	<i>Чч</i>
Шш	Щщ	Ыы	Ьь	
<i>Шш</i>	<i>Щщ</i>	<i>Ыы</i>	<i>Ьь</i>	
Юю	Яя	Ээ		
<i>Юю</i>	<i>Яя</i>	<i>Ээ</i>		

Кыцэ хрэсәнь укэ гыц ләктын кәрдәш?

Мары-влә тошты Ылымәш гыц Ынәштӱ
карангәп: тошты марыла Ыләт, тошты
марыла ныр вӱлвәл нәшәм Ыштәт:
шагалат шага дон, үдәт кормыж дон,
трәдыт сарла дон, кылтәм шит сәпанды
дон. Тошты марыла ныр пәшәм Ыштәш
йасы, когон йангыләт; кинды чыдын
шачәш—укәш вәл нырәт, нәзәрәмәт вәлә.

Анцыкыжым тәнә Ыләш ак ли. Ныр
пәшәм вәс статьян кәләш Ыштәш.

Икиәш үдәш нырым шӱжӱм шагалы.

Мәмнән нырәшәт киидым утларак
шачыкташ лиәш. Кинды кукшы рокәш

ак шач, киндылән ылыкшы, лывыргы рок кэлэш. Ти гишән агроном-влә икиәш үдәш шыжымок шагалаш шүдәт. Шыжым шагалмы ныр рок нышкыдат, шошым когон лым вьдым шыншын шьндә, такыр ныр гань агыл. Вара кангыжым кукшы нгэчы лиэш гьиньят, рок кошкән ак шо. Сэдыләнән шыжым шагалмы нырәш икнәш йажои шачэш.

— Мьньы икиәш үдәш шыжым шагалышым—киндәм шуко шачы.

— Мьньы шошым, үдым гьың анчың, шагалыным—ойхышвэлә пырышым: икиәшәм качкашат ак ситы.

Парым ирй шагалы!

Мәмнән мары нырышты вольык каштәшәт, ныр вьлвәл какраәм сьнцәш, такырәм сьнцәш. Кангыжым айарәш

такырэм сьщшы рок когон ёрӑят,
ёшкӑжат кырпыц гань кошкэн сьндӑш,
нымӑл рокымат кошта. Йур толмы го-
дым, йур вьдӑт тыгӑнь рокыш пырэн,
витэн ак кӑрдт, ныр вьлӑнок кошкэн
кӑӑ. Тыдӑн дон йуж-вӑрӑ парым
шагалат май тылзын. Май тылзын
рок эчӑ лывыргы, ылыкшы (шоцым
лым вьдым шыпшын шьндӑн). Парым
майын шагалӑтӑт, вара вьлвӑл пыш-
кыды рокӑт айаран гоцымат когон ак
кошкы; йур толӑш гьинь, йур вьдым
йажон шыпщӑш. Сӑдын дон май тыл-
зын шагалмы парӑш ыжа шукырак
шачӑш. Ты гишӑн, май киндым
пуа, маныт.

Парым майын шагалӑтӑт, азымӑт
партыш гань лиӑш.

Тӑнӑштӑрымь.

Шарым ийульын шагалэтät, азымэт
рокымат ак лэвэд

Май тылзын шарым шагалэт гынь,
сэтинäэш 83 нуд ыржа шачэш, ийу-
нын шагалэтät—53 п., ийульын—38
п. вэлэ. Чотайэмä, маньар пуд ыржа
шачэш äнäшэш майын шагалмы дон?
Ийуньын шагалмы дон? Ийульын шагал-
мы дон? Сэтинäштыжы маньар äнäш?
Маньар вочык?

В э с т ä н ä ш т ä р ы м ы .

(диаграмма)

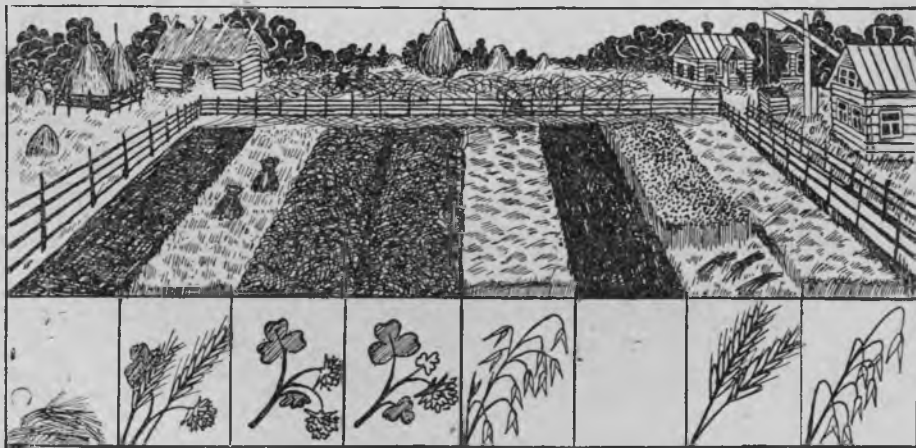

— Май тылзын шагалмы сэтинäшты
рок 81.500 вэдырä выдым кычэн урда,
ийунь тылзын шагалмы—56.000 вэдырäm
вэлэ. Тыдылäиэн май тылзын шагалмы
нарэш ыржа йажон, утларак шачэш.

Шукуы шурнан ныр.

Ыржа, кушмыжы гоным, рок гыц шыпшэш Ышкләнжы йарал качкышым, шадангы пога Ышкләнжы йарал вэс йиш качкышым, шож кымшы йишым. Сакой нэркэ Ышкләнжы йарал качкыш дон вэлэ кушкын кэрдэш. Тыдын дон и гыц иш вылән-влән ик йиш пэркэм ик нырэш ак үдэш; тыдын дон нырым шалатат кым, ныл, куд, кандангыш шурнэш. Мары кым шурнан нырым үдэн ыла; вэсь вэрэ нырым шукуы шурнэш шалалтэныт: 4, 6, 8, 10 шурнэш.

Мам үдэт 8 шурнан нырэш.

1. Пар, намо-
зыл шыгыт

2. Ыржа-кыя-
вэр.

3. Кыявэр.

4. Кыявэр.

5. Икшат.

6. Пар.

7. Ыржа.

8. Икшат.

Пытәри—пытәриш ныр нар лиэш; намызым лыктыт. Вэс и ыржа - влән кльэвэр шудым үдәт; вара кок и пачәлә 3, 4 ишты кльэвәрым салат, 5 ишты икиәшым үдәт. 6 ишты нар лиэш. Намызым ак лыкәп. 7 ишты ыржам тырәдыт, 8 ишты икиәшым үдәт.

Малан шуку шурным үдәт?

Шуку шурнан ныр ак какракаэм. Йүж шурнәш ныр пышкыдәмәш вәлә, кәнә вәлә; йүж шурны паштәк нырәш худа шуды ак шач. Кым шурнан нырым шуку шурныш сәрымыгы, әнгәвлә тыгыдәмыт гыньәт, кинды ләктышән, утларак шачәш. Әнәшән аңагыц, кым шурным үдән, 20 әли 25 пуд ыржам трәдәт; шуку шурным үдән, 40 әли 50 пудым шиат. Кинды гыц пасна, шуку шурным үдәт гынь, шуды дон лият. Шуку шурны йшкымәтымәт пукшән лыктәш, волькәтәт шужән ак шалгы.

Кәльвәр.

Шуку шурнан нырәш, кинды гыц иасна, шудым үдәт. Үдым шуды шуку.

Самой йажожы — кльэвэр шуды. Кльэвэрым вольык сярән шуды гыцят лучи йарата. Анәшәш кльэвэр нүшмүм пәлнудым үдәт. Кльэвэрым икәнә үдәтәт, кок и, кым и саләт. Кажный и анәшәш саләт 100 пуд шудым.

Кльэвэр важ нырым намозы гыцят йажоракын пышкыдәмтә, анә кльэвэр нымәлны кәнә вәлә. Тыдын дон кльэвэр паштәк кинды йажон шачәш.

Тури.

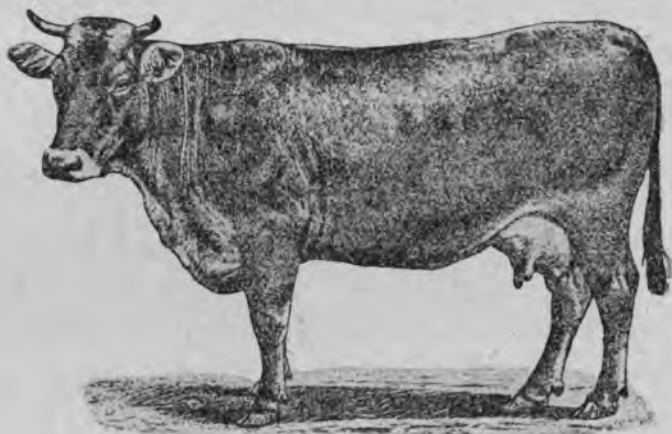
Шуки шурнан нырәш шындәт турим. Тури йажо рокым йарата, шудан вәрәш ак шач. Турим самлат, ырат. Тури паштәк нырәш худа шуды ак куш, кинды йжон шачәш.

Турим качкыт, вольыклан пукшат; тури дон крахмалым, патыкым ыштәт. Кострома гувәрнан уездышты хрәсәпвлә крахмал, патык завод-вләм ыштәныт. Тури донок пайэныт, йажон ыләт. Кызыт сола-вләәш элэктричәствым войэныт.

Йажо вольыкым урды.

Мәмнән ышкал, имньи, молы вольыкна изивлә, такәш-влә. Кыдыжым намозы гишан вәлә урдәна. Кынамжы кого йажо йишок ма кидыштына изәмәш, тошалана. Когом, йажом кү ак йараты вара да—пукшашна ак ситы, пукшәнжәт ана мышты. Цывы гишан йа попышаш. Война йактә мәмнән кугижәштыш халык-влә доцын 100 млионашым мыным выжалат ылын. Датчан-влә 7 копәк дон ик мыным выжалат, мамнан худа цывын тыгыды мынәтым 2 $\frac{1}{2}$ копәк дон.

Өрдыж халык-влә ходышкы кыцә кәныт? Ныны нырәшбшты турим, вольык качмы ушманым шбндәт, сакой шудым үдат.

Прамой йләш шанәт гйнь, кырык марын мүләндыжы сита. Кого йиш саснам, цывым, шышәран ышкалым войаш кәләш. Ти гишаиат Совәт палша: кого вырлыкаш вольык налаш вычымәш оксам нуа. Йажо вольыкым урдыда.

Агроном гыц йодышта — йажо йлымәш корныш ләктәш тбды палша.

М. И.

Хрәсәнь пәшәм ма- щинә дон ЫШТҮ.

Мары-влә цилә ныр вѳлвәл пәшәм
тошты годшыла Ыштәт: шагалат шага
дон, үдәт кид дон, кѳлтәм шит сәпаиды

дон, салат сә дон. Роватайашышты ко-
гон ләлы, йасы. Вәс вәрәлә кииды
үдѳшы-влә ныр вѳлвәл пәнәм таг-
намок машина дон Ыштәт.

Нѣны ровотаэш мары гань ак йангы-
лэн, киндѣштят шуку шачэш.

10 цашыштѣ машинä удä 5 сätинäm,
трэдэш 5 сätинäm, кылтэм шиэш 60
капнам, шудым сала 4 сätинäm.

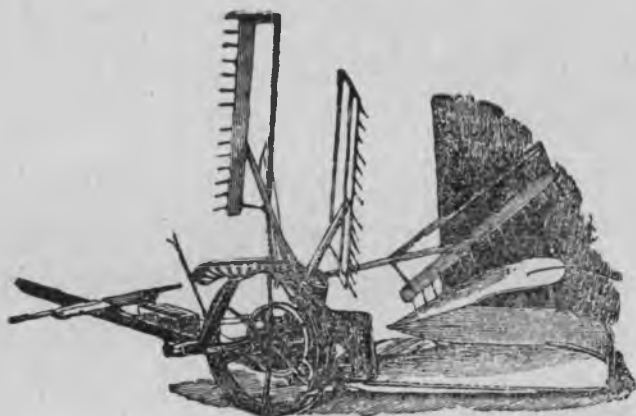
Коопэратив.

Машинäm ышкэтэт нälын сынган ат
кэрдт. Артълыш, иквэрэш погнаш
кэлэш, коопэративым лыкташ кэлэш.
Коопэратив дон цилä кэрäl хäдырым
шудын нälэш лнэш. Коопэратив дон
нужда гыц лактыда, укэм сынгэдä.

Мүлändig пашам коопэраци виктәрә.

Кырык мары мүлändig, вольык паша дон вэлә йлә. Кызьит йактә ти пашанә со ак йарын кәән: киндй, олма вәсй-кымшы шачәш гйнь—шудын выжалмыла, ак шач гйнь—чотә шәргйн нәлмйлә. Ти гинән коопэраци вэлә палшән кәрдәш. Солаштыш коопэраци алаштыш дон, цилә кунжәнйшты коопэраци-влә

Тырэдмы машинә.

дон пияйн кәрдәш. Торгәйшы гйц поснаок, маэт улы, коопэраци дон алашкы шагалтән кәрдәт; алаштыш коопэрацишты, маэт кәләш, шудыракын нәлйн кәрдәт. Банкат коопэрацилән палша. Йәл-влә коопэраци дон сакой вырлыкым, машинә-вләм, вольыкым нәлйт, завод-вләм, электрнчествйм лыктыт, пашаштым куштйлттарат, пашадәят ак шынзәп. Советски власть корным анчыкта, окса донат палша. Йшкә нимат ат цацы гйнь, токәт нимат йогән ак тол. Пырыда с,-хоз. коопэративйшкй, артьәл-вләм лыкта, виктәрйшйм пырамойым айырыда!

М. И.

Революци гишән.

Совэт власть.

1917 и годшән тошты Россия вәрәш біндә Совэт кугижәншы лин.

Тиды тәнә лин. Октяббйр тылзын, 1917 ин, халык (пашазы, хрәсән, салтак-влә) кугижән кычыкшым важгә лыктын шуэн. Тынәмшй йактә цилә Российштйи халыкым пайарны дон помәшйк-влә вәлә кидыштйиштй пйзыртыл кычән урдәнйт. Российштй магань труиш калык улы—рушыжат, марыжат, тадаржат, молыжат, цилан курым пйзырнык йасыланән йләнйт.

Пайарны, помәшык-влә кугижә-вләмәт йишкә йыхышты гйц вәлә шагалтылыныт. Кугижә-вләжәт нйны вәкй вәлә ылыныт: нйнылән-

мам кйчят, нэлнэштй,—цилэ пуат ылын, малы халыкшым—пашазы, хрэсань-вләм алталэн вэлэ урдэныт, ннмат палшыдэлыт. Тйдй гйц утла, эчэ когон пйзйртйлыныт, мыскылэныт. Судышты моло пайан-влэ вэлэ тврэш кодыт ылын. Пайан-влэ хыть кыштыжат шйрэн кэрдывт ылын, тйдйн дон судшат нынын вэки вэлэ щалга ылын. Пайарны, помэшйк, кунэц-влэ, йшкэ инш когон пайэн йлэныт,—халык оксам, хэдырым оптэн, инш йажон йун, качкын, чиэн йлэныт; хрэсань, пашазы-влэлэн „вэс кумышты, пйл вйлыны йлымаш толмэш“ тырхаш шүдэныт...

Халык йасыланэн-йасыланэн тырхэн кэрдтэят, 1917 шты октябйрын когон пыдыранэн кээн, рэволюцим ыштэн: тошты кугижаншы кйлым (властьым) важгэ лыктын шуэн. Кугижагэ, министр-влэгэ, помэшйк-влэгэ халык (пашазы, хрэсань) цилэштйм поктыл лыктын; ваштарэш шалгышы-влэжым пуштын шуэн. Нынын вэрэш пашазы, хрэсань-влэ вуйлалтышы-вләм угйц айыраш тынгэлыныт.

Тйдйн дон кйзйт: сола ййдэ сэльсовэт, райсовэт улы, воыстышты воыстын исполком улы, халашты-кантисполком, когорак халавлэштй Обисполком, Губисполком-влэ ылыт. Варажы, Москоашты ВЦИК (Всероссийский Центральный Исполнительный Комитет)—Цилэ Россйшты Покшалныш паша видйшй Погынымаш. Ти вуйлалтым вэр-вләм цила вэрэ-влэ халык кого погынымаш-влэштйжй айырэн

миә. Вуйлалтыш-влә лошты хрәсәнь, пәшәзы
эдәм-вләят ылыт,— пәрвишәт агыл.

Тәнгә пәшәзы, хрәсәнь, эдәм-влә айырымы
дон халык пәшә видымәшым „Совет Респуб-
лик“ маныт.

Кызытшы ылымәшнә.

Мәмнән нәшәзы, хрәсәнь пәшә видымы Рес-
публикышты цилә пәшәзы эдәм-влә иктөр ылыт.
Иктәт вәсым, мынь пайан, мынь йажо, мынь
руш, мынь мары ылам, манын пызыртән ак
кәрдт. Тынгә пызыртәш бндә закон укә. Йылмәт
цилән иктөр:—кәрәл аккәл, худа-йажо йылмы
манмы укә. Кү магань йылмы дон йажон, раш-
кыдыш ынгылдарән кәрдәш, тьдылән ть йылмы
йажо лиәш.

Мары лошты марла йажон ынгылдараш ли-
әш, руш лошты—рушла. Кү ак мышты гынь,
ынгылдарәнәт ак кәрдт, тьды у йылмы тымән-
тә ак кәрдт. Кү магань халык лошты пәшам
ыштә, тьды ть халык йылмы тымәнәш:
тынәм вәлә йажон халык нәшәм ыштән мышта.

Тидым цилә Совәт кыл (власть) вәлә цилә
Российштыш халык-вләлән нуән мыштән. Ку-
гижә-вләжы пызыртыл вәлә мыштәнйт, ньма
пурым путәлыт.

Интәрнационал.

Кыньылдә пайан-влән цора-влә,
Тәрвәндә, шужән ыл(ы)шы-влә!
Орланән ылән бндә снтыш,

Кол(Ы)мәш к(Ы)рәдәләш шанышаш.
Пйзйрньык Ылымәшнә йамжы,
Тыдым важгә лыктын шушаш,
Парал Ыл(Ы)мәшым вара (Ы)штәнә—
Мә пачшым вуйыш сәрәнә.

К(Ы)рәдәлмәшнә пйтартыш
Иквәкок Ыштым(Ы) пәшә,
Парал Ыл(Ы)мәшым вара (Ы)штәнә,—
Мә пачшым вуйыш сәрәнә.

КЫрәдәлмәшнә пйтартыш
Иквәкок ЫштымЫ нәшә—

Интәрнационал дон

Цилә халык тәрвәнә.

Кугижәм, йымым вычаш укә,

Ытараш мәнмәм ак толәп,

Ышк(Ы)ләннә вәлә уанәнә—

Ышкымнәм (Ы)шкә ытарәнә.

Пйзйрньык Ылымәшнәм йамдаш,

(Ы)шкә пурлыкнам пыргәд лыкташ,

Пәшәнәм йыләрәк Ыштәнә,

КЫртньинәм шокшыньәк шинә.

(Мыралтән мимы).

Пайарнын м(Ы)ләнды биндә ак ли,

Йәл шү гыц биндә валымла,

Пәшә әдәмлән вәлә лиәш,

Шагалән, ширән Ыл(Ы)шылән.

Кого кыдыртыш рашкалта гынь

Выр йүшы-вләм, пи иолкы-вләм,

Мәләннә соикток айарән

Пыл до гыц кәчы анчаләш.

(Мыралтән мимы).

Коммунист парты.

Мамнән ылымаш пәшәнәм кызыт Коммунист парты виктәрә. Пәрвишәнок шуко парты ылыныт, пайарны-влән, пайан-влән шкә партыжы, ровочий дон нәзэрын шкә партыжы ылын. 1903 ин ровочий парты гыцын кок парты лин: большевик парты (комунист) дон меншэвик парты.

Коммунист-вла (виктәрышыжы Лени ылын) нәзэр-влә вэки пыт шагалыныт, мәншэвикшы пайан вэки лыншалтын.

Нәзэр дон пайан шукәршәнок со кырэдалыныт. Коммунист-влә шукәрдок попэныт: пайарны-вла гыц ровочий дон хресаньлан властым шыпшын нәләш кәләш, маныныт. Ти парты ровочий-влә дон хресаньым ив вэки шуншын, иквәрәш погән.

Сталин И. В.,
ЦКРКП(б)-н Гәнэраль-
ный сәкретарь.

1917 ишты Коммунист парты пайан дон пайарным сынгән, совэт властым ыштэныт. Совэт, Коммунист парты вйкы цила сандалык вйднышы пайан пиры-вла кәчәлтыныт ылы, кым и тәмдәш цацэвы, сынгән ыш кәртәп. Пайаным сынгымыкы, Коммунист парты хозьай ствы, тымәншы пәшәм виктәрәш тынгальы. Кызыт вәс кугижа-влә гыц ровочий-влә мә докына анчаш, ылаш тымәншаш толыт, тоныштат пайарны-вләм поктән лыкташ сөрәт, рэволюцим тәрвәтән, совэт властым ыштәш шонат.

Совет Социалист Рэспубликы-влән Ушэмышты.

Октябрьски рэволюци лимыкы, Совет власть тошты Российсы цилә халыкын труиш-вләлән рэспубликым, областым йшташ ирйкым пуэн. Нынй шкә ййлмйштй дон партыи, совет, тымәнъмы, молы пәшәмат виктәрәш тынәлйныт. Ти рэспубликы-влә иктә вәсылан палшәнйт, ик ыш дон вйр йушы „белогвардейцы“-влә ваштарәш шалгәнйт, икараш төрләтәнйт войнаәш пыдыртым халыкын хозайствыжым, икараш йштәнйт у йлймәшым.

1922 и 30 дэкабырын Москоәш лнн кого погынымаш. Тйшкй погынәнйт цилә Совет рэспублик-влә гыц айырымы дэләгат-влә. Ти погынымашты (с'ездышты) ик ыш дон кангашәнйт эчә йажоракын икараш лййәш, цилә рэспублик-влә гыц ик Ушәмйм йштәш. Малан тиды ушәмжйм йштәнйт? Тидй кәләш ылын төрлаш цилә пыдыргымаш халыкын йлймәшйм, хозайствы пәшәжым, эчә ик йш дон оролән шаглаш Совет властьюм ваштарәш толшы найан, капиталист-влә гыц. Тиды гыц вара йштәнйт цила Совет рэспублик-влә Ушәмым, „Союз Советских Социалистических Республик“ (СССР) манмым. Тышкы пырат кызыт: Россй Социалистическ. Федератив. Совет Республик (РСФСР), Украин—(УССР), Белорусын — (БССР), Кавказ халык-влән—(ЗСФСР), Туркмәнистан (ТССР) дон Узбекистан рэспублик-влә (УССР). Цилә ти Совет Рэспублик-влә

Ышкэ вольашты, Ышкэ шанымышты дон ика-
рашкы пырат. Угыц лăкшы Совет Республик-
влăят тиды Ушэмышкок ушнаш тынăлыт.
Тынэ „Цилă Сăндăлык Вьлнышы Союз Соци-
алистических Совестьких Республик“ манмы
лиэш.

Марын Область лыкмы гишан.

Октябристи Рэволюци лимькы, изи халык-
влă Ышкэ областым, рэспубликым ыштэныт,
вуйлалтышы-влăм Ышкэ эдэм гыц айырэнйт.
Мары-влăят 4 нойаврын 1921 ин Мары обла-
стым лыктыныт. Область пачмыжы годым тэ-
гэнь шаным ыжы ылы: мары Ышкэ марын йасы
жым-ойхыжым, пашажым йылэрăк палă. Виктă-
ршы-влăжым мары гыцын ойырэйă, ныны мán-
мăм Ышкэ йылмы дон, Ышкэ статья дон йылэрăк
корнышкы виктăрэн лыктыт, йалым йылэрăк
поктэн шона. Пэрви, кугижă годым, пайан на-
чальнык-влă марым мыскылат вэлэ ылын: ты-
мэньаш вольам путэлыт, кыцэ кэрдьинйт—пы-
зыртэнйт. Кызыт, Совет власть лимькы, Мары
область пачмыкы, Ышкэ йылмы дон тымдат,
казэтым, книгăм мары йылмы дон сирят, кого
школ-влăм, тэхникумым молы пачыныт, вакыла
доктырэш, агрономэш тымэнь кэрдят.

Кыцэ тиды пашам Совет власть виктарэн
шоктэн? Пашазы дон хрэсань-влăм пайан дон
кугижа кид гыц утараш шукэршэн Коммунист
парти пэш шуку шанэн. Тиды Партилан ви-
к-

тарышэш Лэнин шалгэн. Лэнин виктарымы дон коммунист партыи цилä пайаным, помэшыкым сэнгэн, пашазы дон хрэсань властьюм, совет властьюм ыштэн. Совет власть цилä халык-влälän йшкэ областьюштым, республикыштым йштäш пуэн. Тынэ мары халыкат шкэ Автоном областьюм пачын.

Шижтärймаш.

Кэчы лүлтйн тагынам.
Мары халык, кынбылок!
Шуку кишыц амалэн,
Пашам йштäш тынгалок!
Мары халык, тышлälтй,
Ындэ ышкэ вуйлалты!
Кыткы ганьы икараш
Цилän пашам йштышаш.
Пуры корныш лакмыкы,
Ындэ кэшаш анцыкы.
Цилän ушнэн икараш
Паша йштäш тынгалшаш.

„Мары область пачылты.“

Мары область пачылты,
Мары халык сусу ли;
Моу халык анцылны
Ит öрканы, пысы ли.
Пуры увэрйм пылышна коллы,
Пысын нашаш лактына.
Вычымына йндэ толлы,
Шанымашнам йштэнä.

Сарла доны шулшыжат,
Молот доны шишыжят,
Халаштышыжат, солаштышыжат,
Циланок пашаш лакда.

Ик йиш ганьы ма лина:
Укэнажым синана,
Ойхынажым ноктана,
Йажо йлымашым йштана.

Улы-укэжи пуйыралтын
Паша адэмлян, ынгылда!
Паша адэм-влэ, ружгэ вэлэ
Ик ушэмыш ушында!

Худа йлымашнам йажош сарэн шкэ вэлэ кэрдят.

Пэрви власть помэшик дон капиталист кидышти ылын. Ныны цилэ паша-влэм шкэшти вэкилэ сарэн виктарэныт. Тыдын дон ныны куштылгын йлэныт. Ындэ власть труйшы кидышти. Ровочий дон хрэсань пэрвиш тёрсыйрым кызыт тёрлат, йшкымыштын йлымашым олмыктат. У йлымашым, йажо йлымашым йштат. Ти кого пашаш Совэт власть цилэм— йдырамашгэ, нүэргыгэ ўжэш. Власть йшкэ кидыштыда: тымэньда халык пашам виктараш цилэн. Пүэргыгэ, йдырамашгэ погынымашкы каштда. Тышти йшклэндэ йарал, ышан адэмым совэтыш айырыда, пыр, налог пашам, тымдым пашам, молы пашам йшкэок кычыда, йштыда. Күгижам, йымым вычаш укэ, ытараш мапнам ак толэп. Ышкыланна вэлэ уанэна— йшкымам йшкэ ытарэна.

Мары халыкым сотышкы ўжмї мыры.

Кїнбїлдä, шагалда
Кәшäш корны кужы вэт;
Молы халыкым поктән шона,
Нїнбї доны төр лінä.

Шагалда, төрлэндä,
Бїшкїмдäн кәшäш корнышты;
Иктїлән иктї кидїм пуэн,
Цилән ик төр ташкалда.

Пачылта, валгалта,
Пїцкәмбїшїм кодыда.
Молы ганьок сändäлїк вїлнї
Пажон, сусун бїлбдä.

Пыцкәмбїштї анчынэт гїнь,
Сартам чүктäш кэлэш вэт;
Сändäлїк вїлнї бїлїнэт гїнь,
Тымәнш шоаш кэлэш вэт.

Тäн-влä, сїнцбдä
Тэвэ тидбї шамакым:
Пурым ужалш шанәнä гїнь,
Тымәнш шоаш кэлэш вэт.

Анчыда, тїшлбдä,
Тидбї пäшä кого вэт;
Вара ыш дон бїләнä гїнь,
Пайан, улан лінәнä.

Колышта, ыгылда,
Тäländä лачок поналтэш:
Угыц-угыц тärвәнән,
Угыц-угыц тымәнбдä.

Марй халык пзи гынъят,
Молым поктэн шоэш вэт;
Шужэн, кижэн ыла гынъят
Ышым нэлын кэрдэш вэт.

— Тынъ мынъым нуکشэт.

— Мынъ тынъылэнэт шагам, сэм, сарлам,
таварым бштэм.

— Мынъ труйшы ылам, тынъят труйшы
ылат—когоньнан корнына пкток. Ит лүд,
алок сагаэм—коктын силан лнна!

Ровочий хрэсән ыгъц пасна шужэн кола.
Хрэсәнъят ровочий гыц пасна ылэн ак кэрдт.
Ровочий укэ ли гынъ, хрэсаньлэн панды дон
шагалаш вэрэштэш.

Кызыт хрэсәнълэн кэрал хэдър ыжгәр
шэргы. Хрэсән ыцлэ кэрал хэдърым нэлын
ак кэрдт. Фабрикышты, заводышты тавар кнә,
ыжалэн ак кэрдтэп. Совэт власть тидым
сынцә, ужэш; тыдын дон ровочий-влалэн пә-
шәм цаткыдын кычыкта, өркәнәш ак шүды,

а́кы́м (цэна́м) валтыкта. Тавар шулды лимыкы́, хрэса́ньла́н йла́ш куштылгы лиэш, ровочий-ланат ты́на́м йажо лиэш: ровота утларак лиэш Ци́ла́ла́н йла́ш куштылгы лиэш. Тына́м хрэса́нь дон ровочий силáн лит, буржуй-влá ныйны́м сынгэн ак кэрдтэп.

Магань йлы́мáшыйм йштáш шана коммунист?

— Ёшкэ видэт дон качкын лáк, йáл шүм ит ныйгы́, манэш коммунист.

— Эдэм лошты эдэм выр йу́шы йнчы́ ли, манэш коммунист.

— Са́нда́лык вьлы́ны икты́н вэсы́м пьзы́ртыйшы́ йнчы́ ли, манэш коммунист.

Икты́ ци́ла́ вэрцы́н, ци́ла́н икты́ вэрцы́н, манэш коммунист.

Са́нда́лык вьлы́нышы́ шимэр халык, ушны́-да! манэш коммунист.

В. И. Ленин.

Владимир Ильич Ленин 1870 ин Симбирскэш шачын. А́тьáжы́ шко́л-влáм анчышы́ дирэ́ктыр ылын. А́тьáжы́ колымыкы, áвáжы́ йрвэзы́-влáжы́ дон йла́ш Озаныш кэн. Владимир гы́ц посна йды́ржы́, вэс эргы́жы́ Александр ылын. Владимир гимназышты тымэ́ньáш ты́нгáлы́н. Тымэ́ньмы́жы́ годымок 16-17 иáшы́нок нэзэр халык йлы́мы́м шанаш ты́нгáлы́н, Киды́шкы́жы́ Карл-Марксы́ кни́гáжы́ по́пазэн. Тн кни́гáш-ты́ кыжэ́цы́н иэзэржы́ лáктэш кэлэсы́мы́ ылын.

Ты вэрэмәнок Ленинын бизәжым Петербургәш*)
халык вэрцын шалгым гишән лүәнйт.

Владимир Ильич тидым йәнгәш пиштә дә бшкә
курымжым ха тыклан пуаш сөра. Учитьыл-влә-
жәт, тәнг-вләжәт Озанышты тымәньюм годымок
Лениным пнш кого ышанәш пиштәт ылын.

Гимназышты тымәнью пйтәримыкы, Ленин
Петербург университетыш тымәньюш кән.
Петербургышыш пырән «Союз борьбы за
освобождение рабочего класса» манмыш. Ти
союзжы халык вэрцын кугижә ваштарәш
шалга ылын. Кугижән полиций шижын, Лени-
ным вәсы-влә йарә кым пәш Сибирышкы кол-
тәнйт. Сибирышты Ленин такәш йлүдә. Карл
Марксын, вәсыным книгәм лыдын, халык лош-
ты йадыш каштын, бшкә книгәш худан йлы-
мәш гишән сирән.

*) Ленинград.

Ленин мам попэн война гишан.

1900 ин Ленин Сибир гыц вэс кугижя-ныш йләш кэн. Тыжэцын йывырт Российышкы толдалэш ылын; толмыжы йыдэ кннгя-вләм канда, эдэм-вләм ик вәрэш постара кугижя, помешык ваштарэш шагалаш. 1914 ин, войнам тынгалмыкы заграницышты Ленин собраныи йыдэ таг-вләжылан поиэн: ти война помешык-влә вэрцын, кого пайан капиталист-влә вэрцын халык нытәрәш тынгалмы, пайарны-вләлән, фабрикант - вләлән тавар выжаш вәр кэлэш, тыдын дон халык-вләм икты вэсы выкы шагалтәнйт. Нынылән оксам пуаш ак кэл, салтак-вләлән кого мышкыран выкы шагалаш кэлэш, война выкы война дон шагалаш кэлэш манын.

Ленинын пайан помешык-влә дон кырэдалмыжы.

1917 ин кугижям сымыртмыкы, Ленин Российышкы толын. Толмыкыжы төрок помешык министр-влә доп йкредәләш тынгалын. „Цилә помешыкым, цилә кого попан-вләм карандаш кэлэш, цилә мыландым, цилә фабриказаводым хрәсән дон, ровочийлан пуаш кэлэш, властьшым — Совэтлән“ манын. Временный правительствыжы сәпшым кидшы гыц йнәж колты ылын. Тыды войуынәжы ылын, мыландым, фабрикым попан-влә кидэш кодынәжы ылын. Петроградшты война гань лин колтән. Ленинын партыжы, большевик-влә манмы, сынган, властым совэтлән пуэн. Толмыкыжок

эчэ Ленин поён: „войнам пйтйрәш кәләш“— манын. Совәтйштй Ленин вуйлалтышы ылынат ньәмйц-влә дон мирәйән. Вакылажы Ленин- лән йшкә лошты кйрәдәлмй дон когон шал- гымла ылын. Помәшйк-влә, гәнәрал-влә млан- дйштйм, властыштым кидйштй гйц йнәштй колтәп ылы, „белая армия“ манмым погәнйт, кым и крәдәлйнйт. Колчакшы, Калединжй, Врангельжй—цилән пйтәвй, йшкәок пәләдә. Война пйтймыкй Ленин йлймәшйм виктә- рәш тйнгәлйн. Шукы пурым шанән хрәсән- лән йштән, пыдыртымым война гоным пйтә- рймым ситәрәш цацән.

Ленинйн колымыжы.

Ленин нәзәрлән куштылгы йлймәшйм йштәш шанән, хрәсаньйм, ровочийым ирйкйш лыкташ шанән, йшкймжйм жәләййдә, когон йшкймжйм пәшәш пыдыртән. Тйдйн дон Ле- нин йлйшәшлыкк, 21 йанварын 1924-ин колән кәш. Колән гйньәт, Ленинйн партыжы вәрәшйжй кодын, пәжәжйм Ленин тымдымы доны виктәрәт. Ленинйн партыжы, Комму- нист Парты манмы, Россййштй вәлә агыл, —цилә сәндәлйк вйлнй улы. Ленинйн лймжйм китәй, японец, англичан-вләят—цилән пәләт, цилә нәзәржй, тәмдймы әдәмжй йаратат.

Ленни гишән шукы книгә сирймы улы. Мйнь изиш вәлә шайыштым.

Митьук И.

Тайым марш.

Тә калыклан пурым шанән йлэндә,
Йаратән, ма улы, цилә пуэндә;
Тә халык пйзбйртбш-влә дон крэдәлдә,
Тбшәкән бшкә йәл вәрц вуйдам йамдышта.
Пайарны-влә, суд-влә тәмдәм тәмдәвб,
Йажо әдәм-вләм такәшок йамдәвб.
Тбурмәш такәшок питбйрән урдәвб,
Кбйртнбйлән Сибирбшкб тб колтәвб.
Ашкәдбдә, цунгырткә цәпшб мыра;
Пыракшы тәрвәнә, логәрбш пыра.
Тырхыдымы, шокшы, пбжәлт шбйнцибндә,
Мычаштымы корны, тә пиш йаңылэндә.
Кбйртнбйжб йылата, кид-йалым нбйгә,
Нбйгәлтмб вәр-гбйц вбйржб йога.
Тә анцыцта тәнгә шука кәнйт,
Йәл вәрц, ирбк вәрц тәнгәок йамыныт.
Тә нбйнбм шанән корны мычкы кәдә.
Бшкә йасы орлыктам мондынәдә.
Тә— „йамына гбйнь, йәллән пуры лиәш,
Мәләннә цилә тырхымла“ маныда...

Пәрвиш салтак.

Кугижә годем малан салтак кәләш ылын?
Пайарнын мбләндбм пәрәгәш, кого пайан-
влән заводым, фабрикбм оролаш, хрәсән-
вләм, укә дон пайан-влә ваштарәш, кбйнбйл-
шбй-вләм тәмдаш, нбйнбн вәрцбнок вәс халы-
кым пушташ кәләш ылын. Офицәр-вләжб
пайан вләнәк ылын. Кбм лбйәш шбдәт—лб, ат

колышт гынь, бйшкымэдйм лүят. Салтак-влә морән гань лүдйн йләнйт: шит, лымдйлйт, орландарат ылын. Нигышкат ак колтәп, нигышкат пырән ат кәрдт ылын. Цилә ышәдйм, йәнәтйм качкыт ылын.

Йакшар салтак.

Кызыт, рэволюци лимйкй, салтак вәсй лин. Служа кок н вәлә. Вакылажы совсәмок салтакәш нагәәш ак шанән. Кйзйтәш салтактә ак ли: вәс сәндәлык-вләштй властьшы, салтак-вләжй эчә папан-влән кидйшток. Мәнмән салтак-вләнә укә лимйкй, совәт властьйм тагачок пирйлә тәмдән шуат. Тйдйн дон мә кйзйтәш войска-вләм урдәнә. Кйзйт салтак-влә йажон йләт: командир-вләжй нәзәр гыц ләкшй-влә, ак тәмдән, салтакым шүмвәл-влә гань тымдат. Тымдым гоным колышт, тымәнх пйтәрймйкй—кыш шанәт, тйш кә. Лыдын ат мышты гынь—лыдаш тымдат, изиш мыштәт гынь—вакыла тымдат. Торанәт вәтәт кодйн гынь, тйдйлән палшат: налогымат валтат, пум—пйрәнхәмәт шулдыракын пуат.

Митьук Игнәт.

Кыцә Марья тымәнхаш тйнгалйн.

Марьян марыжы йакшар (красный) армишты ылын; тыды плот (шйрән) колта сирмәшым, Марьяланат сираш шүдә.

Марья сирмәшйм сирыкташ, лыдыкташ вәс солашкы ныр гач каштәш ылын. Тйштй си-

рэн маштышы ёдёр, Офинья лёман, ылыи.

Ик кәнә миә Марья сирёкташ Офинья докы—пёрт цыц погынән шёнцёнйт сирыкташ, лыдыкташ мишы мары ваты-влә.

Марья вычән шёнца, шёнцёмәштёжй ышышкыжы толәш: вәт мазар вәрәма эрта сирыктымй, лыдыктым йёдә, коли ак ли [тымәнъ шоаш вәл-ёрвэзй тымәнъэшйш? Ыужнам шукумат сирёктёмы шоәш ылнәжы, сирыкташ тёнгалат, сирышыжы нәрат лиәш...

Сирёктәш толшы сагажы шёнцёш вәты-йадәш: „Ма вара, Марья, тагачы сылыкын шёнцәт, әль марәт мам гынәат йажомок агыл сирән колтән?

— Укә! нимат тёхәнбём сирёдә; сынцёмәштәм ышәш толыы, сёнцәм тумайән: вәт мазар вәрәмам эртәрәнә сирмәш сирёктәшок, сирёшбёжәт нәрат лиәш, пәшәжәт эртәләлтәш мә вәрцёнә. Цилән сирән, лыдын мыштымыкы йләшбёжәт куштылгы, мам шанәт тёдём сирән колты. Коли тымәнъ шоаш ак ли вәл? Тәвә изиш пәшә укә годым лыдыдалшаш книгәм, казәтём, шуку вәт, сирәт хрәсань, пашазы, у ёдыраманш ёльыш гишан, халык кышты кыцә йлә, мёләндём кыцә ровотайымыла; молы шуку пәшәмәт книгә, казәт гыц пәлаш лиәш, манәш Совәтышты шёнцёшй Васлин Ходор. Тёдй со лыдын погынымашты шайштәш.“

— „Лачок вәкәт попәт ёрвэзй-влә, манәш сагашы сёнцёшй вәтй: „анцыкыла кого-вләм

тымдаш тынгалыт маныт.“— „Мынъят ынгалэнәм, Васлин Ходорат шайышты,“ манэш Марья: „мынъы тымдаш тынгалыт гын, нимагань пашамат бнэм анжы; ырвэзы-вләм пөртэш птырэн кодэм, вольыклан качкаш пуэн кодэтат, шалгат...

Марьялан тымәнъаш вэрэмә шо. Кого-влә тымдаш вәрйм пачэвы. Марья иктын гыцат анцыц толы тымәнъаш, паштэкшы, Марьям анчэн, вэс ваты, мары-вләят толэвы.

Кым тылзышты Марья лыдаш, сираш тымәнъ шо.

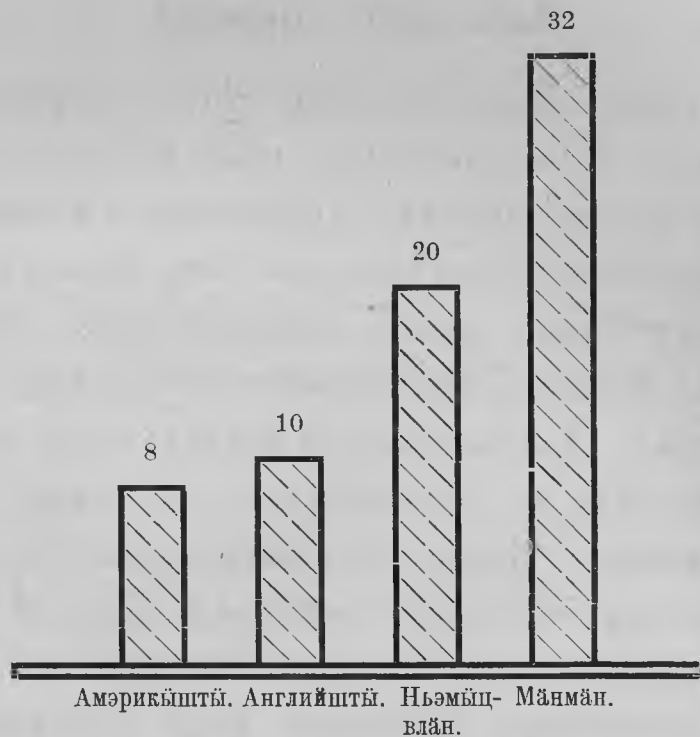
МАРЫ БИДЫР.

Азә анчым гишән.

Изи азәм анчэн мышташ кэлэш. Ти пашәм кызыт йактә маләннә иктат тымдыдә. Тыдын дон мә лоштына брвэзы-влә когон колат. Анчалда доко, вэс кугижә-вләшты мазар брвэзы ик и йактә кола (шүдэш жәнлымы).

Малын мәнмәнжы шуку кола? Вот малын: кого мышкыран годым авәм пэрэгәш кэлэш— мә азә бштым кэчы йактэок лэлы пашәм бштыктәнә; азә бштымбыкы доктор-влә авәлән вәр гыц арнәа кынылэш ак шүдәп— мә ты кэчок, шушыр парэм йактэок, выр йогаш царнбмешкок авәм пашашкы ноктылына. Вольыкым, туж вылбм молы пэрэгәнә— бдырамашым, адэмбм ана пэрэгы. Йал-влә азә бштым кэчын агушэркым кандат, мә шогы панам,

НИГЫШТАТ ТЫМЭНЬДЫМЫМ КАНДЭНЭ, ТЫДЫН ДОН
КЫНАМЖЫ ШАЧМЫ ГОДЫМОК АЗӘМ ПУШТЫНА.

Изи азәлән куд тылзы йактә цызы гыц па-
сна нимат пукшаш ак йары. Авәжылән шы-
шәр гишән йажон, тәмынок качкаш кәләш. Азә
тәмьин качкәш гынь, амала вәлә, ак магьры.
Сыкырым пырын пукшымы пиш ак йары. Ко-
го әдәмьин ышмаштыжы ирә агыл. Сыкыр йарә
ма кәләш азән шүмьш попазаат, пышкәдәш
тынгәләш, шүмжы каршта. Эчә вәс ак йары-
жы — шипкәнә. Шипкәэш рьпшымы годым азән
вуйжы сәрнәш тынгәләш, ородыш кәә. Азә
анчым гишән книгә-вләшты шуку сирьимы.
Лыдаш кәләш, тымәнъяш кәләш.

Митьук Игна́ти.

Мары влӓӓт тымӓньӓйт.

Кугижӓ годым, палӓдӓ, когон тымӓньӓныт пайарны, кого пойан-влӓ вӓлӓ. Кӓзӓйт хыть магань кого школыштат хрӓсӓньӓт тымӓшь кӓрдӓш: тымӓньӓшӓлӓн окса дон эчӓ палшат. „Мары влат“ моло маньин пӓрвиш гань ак мыскылӓп. Кӓзӓйт Москоашты 100 марат утла тымӓньӓйт, Азанышты-кок шӓдӓт утла тымӓньӓйт. Толшаш ин Азанышты шӓдӓи мары нӓрӓим принимайат. Мары тӓхникум-влӓштӓи, парт-школышты 500 нарӓи тымӓньӓйт. Кырык марынат тӓмӓмьшы шуки ылыт. Кок-кым ишты ышкымнӓн доктыр, агроном кого учитыыл-влӓлт.

Тӓнгӓ тӓньӓт, мӓмнӓн анцыкыла тымӓньмӓи пӓшӓ гышӓн шуки ӓштӓш улы. Октыӓврӓ рӓволютцилӓн 10 и шомашӓш цилӓ кого-влӓм тымдӓн шокташкӓлӓш. Йӓл-влӓ кыды вӓрӓ ти пӓшӓм пытарӓныт. Лу ишты цилӓ ӓрвӓзӓи-влӓлӓн ситӓйлык школы-влӓм лыктыт.

Мӓӓт анцыкыла кӓнӓ, соты корныш лӓктӓи шона.

	Мар. Г.
	4-41

СЕЛЬДЯЙКИН В. Г.

„К СВЕТУ“

БУКВАРЬ ДЛЯ ВЗРОСЛЫХ
на горном наречии марийского языка

ИСПОЛНЕНО ЦЕНТРАЛЬНЫМ ИЗДАТЕЛЬСТВОМ НАРОДОВ СОЮЗА С. С. Р.

Москва, Никольская, 10

по заказу Всероссийской Чрезвычайной Комиссии по ликвидации неграмотности.